

FUND OG FORSKNING

BIND 64

2025

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 64

2025

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 64

2025

With summaries

KØBENHAVN 2025

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Det kronede monogram er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:

Thomas Hvid Kromann (ansvarshavende), Caroline Nyvang og Stig Roar Svenningsen

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår
'double blinded peer-review' for at kunne antages.

Billedtekst til forsidebilledet:

Marie Topsøe (1847-1894) og Augusta Fenger (1844-1931) var lærere ved Københavns kommunale skolevæsen. De boede sammen fra ca. 1886 til Topsøes død i 1894. Sammen udgav de *Sundhedslære til Skolebrug* (1886), og her er de blevet fotograferet i A. Lønborgs atelier på Østergade 15 i København. Fotografiet indgår i artiklen "Vintage vision. Brug af object detection-modeller i historiske fotografier med fokus på kvindepar" af Henrik Kragh Sørensen, Mette Kia Krabbe Meyer og Laura Søvsø Thomasen.

Grafisk tilrettelæggelse: Narayana Press

ISSN 0069-9896

INDLEDNING: DIGITALE HISTORIER

AF

THOMAS HVID KROMANN, CAROLINE NYVANG
& STIG ROAR SVENNINGSEN

I kulturarvssektoren har den digitale transformation givet løfte om en række nye muligheder, først i form af retrodigitalisering af fysiske materialer og siden med en voksende mængde digitalt født kildemateriale. Men den teknologiske udvikling medfører også en lang række teoretiske og metodiske problematikker, der nødvendiggør kritisk refleksion baseret på praktiske erfaringer. Hvad har vi lært af de seneste tre årtiers digitalisering og indsamling af digitalt født kulturarv? Og hvordan kan denne læring mobiliseres i det videre arbejde? Det var spørgsmålene, der lå til grund for todagesseminaret *Digitale historier*, som Det Kgl. Bibliotek afholdt den 11.-12. november 2024. Seminaret blev arrangeret i forlængelse af bibliotekets forskningsprogram “Kulturarv og Erindrings-teknologier 2023-2027”, men havde deltagelse af forskere og praktikere fra danske og udenlandske bevarings- og forskningsinstitutioner.

Særnummeret samler frugten af seminaret og de efterfølgende diskussioner. I alt fire bidrag giver et praksisorienteret og bredt indblik i de aktuelle udfordringer og muligheder, der kendetegner arbejdet med digitalt kildemateriale.

Denne udgave af *Fund & Forskning* rummer desuden en række interessante fund, der demonstrerer både den digitale og den analoge kulturarvs potentiale.

Transparent tilgængeliggørelse

Digitalt materiale åbner muligheder for en lettere og mere demokratisk adgang til kulturarven, bl.a. fordi det i langt mindre grad kræver fysiske besøg på en læsesal. Men denne åbning har sin pris. Store dele af kulturarven findes fortsat kun i fysisk form og risikerer at blive mar-

ginaliseret, når brugerne – forskere såvel som studerende – i stigende grad orienterer sig mod materialer, der er digitalt tilgængelige. Hvad der digitaliseres, hvordan det beskrives, og hvilke forbindelser der etableres mellem materialer, er således i stigende grad afgørende for, hvad der senere undersøges.

Dette perspektiv udfoldes i temanummerets første artikel af tre seniorforskere fra Det Kgl. Bibliotek. Ulla Bøgvad Kejser, Ditte Laursen og Stig Roar Svenningsen tager i artiklen “Retrodigitalisering på Det Kgl. Bibliotek – et historisk overblik” netop disse spørgsmål op. På baggrund af interne dokumenter, årsrapporter, webarkiver og interviews kortlægger artiklen udviklingslinjerne i bibliotekets retrodigitalisering fra 1990’erne til i dag. Artiklen etablerer både en samlet og transparent digitaliseringshistorie, som hidtil kun har eksisteret som intern viden i organisationen, og illustrerer nødvendigheden af at kunne trække på samlingernes egen historik i arbejdet med digitale materialer.

En specialiseret vintagedetektor

Retrodigitaliseringen og digitalt fødte samlinger har ikke blot ændret, hvad der er tilgængeligt, men også hvilke spørgsmål vi fremover kan stille til kulturarvsmateriale. Ved hjælp af AI kan vi bearbejde data-mængder, der aldrig ville kunne gennemgås manuelt, og det bliver muligt at identificere mønstre, der ikke hidtil har været synlige. Men teknologien er hverken neutral eller fejlfri, og det er afgørende, hvilke data modellerne er trænet på.

Henrik Kragh Sørensen, Mette Kia Krabbe Meyer og Laura Søvsø Thomasen demonstrerer i “Vintage Vision: Brug af object detection-modeller i historiske fotografier med fokus på kvindepar”. Artiklens afsæt er historiker Nina Søndergaards hypotese om, at visse portrætter af to kvinder ligner bryllupsfotografier i en sådan grad, at det kunne indikere romantiske relationer. Forfatterne tester Søndergaards formodning gennem en kombination af kvalitative nærlæsninger og kvantitative analyser af ca. 26.000 fotografier fra Det Kgl. Biblioteks samling. Undervejs opdager de, at de gængse modeller til objektgenkendelse konsekvent fejlfortolker historiske billeder, fordi modellerne er trænet på moderne materiale, og de udvikler derfor en specialiseret “vintagedetektor”.

Artiklen er ikke blot et konkret eksempel på AI-assisteret historisk forskning. Den er også en påmindelse om, i hvor høj grad maskiners svar afhænger af de spørgsmål, vi stiller, og de data, vi træner dem på.

Kuratoriske valg og fremtidig bevaring

Bevaring er ikke blevet mindre kompliceret eller omkostningstung i den digitale tidsalder – snarere tværtimod. Thomas Hvid Kromann, Mathias Stii Kusk Malmberg, Lotte Thyrring Andersen og Stephen Hunt beskriver i “Det digitale arkiv som kuratorisk og teknisk udfordring” indlemmelsen af Svend Åge Madsens hybride forfatterarkiv på Det Kgl. Bibliotek i 2024. Madsens digitale materiale er skabt i et ældre DOS-miljø og udgør et hypertextuelt netværk af manuskripter, figurer og idéer, der gennemkrydser hele forfatterskabet. Indlemmelsen skete i tæt dialog med forfatteren, hvilket muliggjorde at private data kunne frasorteres, og forfatterens egne forklaringer af systemets logik kunne dokumenteres på video. Artiklen rejser et principielt spørgsmål, der rækker ud over denne ene indlemmelse: Hvad betyder det egentlig at bevare et digitalt dokument, hvis konteksten – den software og den arbejdslogik, det er opstået i – ikke også bevares? Forfatterne understreger nødvendigheden af dokumenterede kuratoriske til- og fravalg og advarer samtidig mod det, de kalder “institutionel amnesi”.

Brugerne og arkivet

Et (digitalt) arkiv er ikke en neutral beholder. Måden, hvorpå det er organiseret, hvilke søgemuligheder det tilbyder, og de tilknyttede metadata afgør i praksis, hvad brugeren kan finde. Anna Lawaetz undersøger dette aspekt i særnummerets fjerde bidrag. Artiklen tager udgangspunkt i Dansearkivet, som Det Kgl. Bibliotek modtog fra Dansehallerne i 2015. Arkivet er en dokumentation af moderne dans i Danmark 1970-2014 og består bl.a. af harddiske, CD-rommer og disketter med over 5.000 filer. Lawaetz har gennemført et pilotforsøg, hvor fire testbrugere – to dansere og to forskere – navigerede i arkivet via fire visningsscenarier. Forsøget viste, at brugernes domænekendskab var helt afgørende for, om de overhovedet kunne skabe mening med det fundne, og at selv fagkyndige oplevede ustrukturerede visninger som fremmedgørende.

Artiklen tydeliggør dermed, at digital adgang altid afhænger af både institutionelle valg og brugerkompetencer. Lawaetz rejser afslutningsvis spørgsmålet om, hvem arkivet egentlig er til for: nutidige brugere med stor kontekstuel viden eller fremtidige brugere, der ikke bærer det samme erfaringsmæssige udgangspunkt med sig?

På tværs af de fire artikler tegner der sig et billede af digitaliseringen som en praksis, der både udvider og omformer kulturarvens tilgængelighed. De digitale teknologier gør det muligt at arbejde med materialer i nye skalaer og sammenhænge, men de introducerer samtidig nye lag af fortolkning og nye betingelser for det kuratoriske arbejde. Det gælder i digitaliseringsprocessen, i udviklingen af metadata og i anvendelsen af analytiske værktøjer.

Digitale historier er i denne forstand ikke blot historier, der kan fortælles med digitale midler, men også historier om de processer, der gør dette materiale muligt.

Uden for nummer

Årgangens sidste forskningsartikel har et tydeligt arkivalsk fokus. I "Agnete og arkitekturhistorien" viser Rikke Lyngsø Christensen, hvordan institutionelle valg i arkiver og samlinger afgør, hvem der skrives ind i historien. Udgangspunktet er donationen i 2020 af 77 arkitekturtegninger af Agnete Frederikke Laub Hansen (1886-1970) til Arkitektursamlingen ved Det Kgl. Bibliotek. Laub Hansen var den første kvinde, der tog afgang fra Kunstakademiets Arkitekturskole i Danmark, men hendes eftermæle er konsekvent reduceret til netop denne ene kendsgerning. Gennem en læsning af tegningerne og af Weilbach-arkivets fravalg af hende argumenterer Christensen for, at accessionsprincipper ikke er neutrale. De afspejler derimod konkrete politiske og institutionelle valg med vidtrækkende konsekvenser for, hvilke fortællinger der overhovedet bliver mulige.

Denne udgave af *Fund & Forskning* rummer også en række selvstændige fund, der fortsætter tidsskriftets tradition for at præsentere nye indsigter fra bibliotekets samlinger.

Anders Toftgaard har fundet H.C. Andersens ansøgning om arbejde på Det Kgl. Bibliotek i 1834 og de anbefalinger, der fulgte fra H.C. Ørsted og Jonas Collin. Toftgaard viser, at den hidtil kendte version sandsynligvis var en afskrift, og sætter ansøgningen ind i historien om den danske forfatters økonomiske krise og tidlige karriere.

Asta Jølver Pedersen tager udgangspunkt i et postkort fra 1914 og fortæller herigennem både en historie om to rejseglatte unge mænd og om postkortets enorme betydning som kommunikationsmiddel i begyndelsen af 1900-tallet. Pedersens fund viser, at Det Kgl. Biblioteks store

samling af topografiske postkort udgør en unik kulturhistorisk kilde. Samlingen er fuldt digitaliseret og tilgængelig via Digitale Samlinger.

Bjarke Moe og Michael Fjeldsøe skriver om åbningen af en hidtil fuldstændig utilgængelig konvolut i Carl Nielsen Arkivet. I 2026 udløb 50 års klausulering. Konvolutten viste sig at indeholde breve om Carl og Anne Marie Carl-Nielsens privatliv og ægteskabskrise omkring 1916.

Signe Pagh Milling og Thomas Hvid Kromann tager os med til åbningen af en klausuleret arkivkapsel i Håndskriftsamlingen. Ophøret af en 40-årig klausulperiode giver adgang til Leif Panduro-materiale, der hidtil er blevet forbigået, og fundet demonstrerer, at arkiverne har udforskede lag, hvis betydning først træder frem over tid.

Katrine Wallevik præsenterer Foreningen Kvinder i Musiks arkiv og kaster lys over tre forskellige typer fund. Hun fremdrager originalt og hidtil ukendt materiale indsamlet af centrale aktører i foreningen og dokumenterer en lang historie om marginalisering af kvinders musik i dansk kulturliv. Med fundet synliggøres et omfattende huske- og dokumentationsarbejde, der gennem årtier har sikret materialets overlevelse.

